

PRILAGOĐAVANJE VOJNIKA NA ŽIVOT U ARMIJI

U armiji se mladi građani pripremaju i osposobljavaju za najtežu ljudsku delatnost, za rat, za oružanu borbu. Savlađivanje programa obuke i drugi zadaci koje vojnici obavljaju u armiji zahtevaju velike umne i fizičke napore, ali se tako najbolje pripremaju i osposobljavaju za teške uslove ratnog života.

Dolaskom u vojsku mladi građanin iz osnova menja način života i rada, od ustajanja do odlaska na spavanje sve se odvija po strogo utvrđenom redu i u određenom vremenu, mnoge stečene motive i navike ne može da zadovolji, čitav život je javan, odvija se u kolektivu, pod uvidom i kontrolom drugih itd. Aktivnost u vojsci je potpuno drukčijeg karaktera i često fizički veoma naporna. Stoga proces prilagođavanja vojnika i njihovo uklapanje u armijsku sredinu nije lak i bezbolan. Međutim, za uspeh u obuci i vaspitanju veoma je značajno sa kakvim uspehom, naporima, teškoćama i kojim tempom se vojnici prilagođavaju. Od toga u velikoj meri zavisi njihova efikasnost i odnos prema radu i zadacima, pa je i proučavanje i poznavanje problema prilagođavanja veoma značajno. Tim problemom se danas bave manje-više sve armije. Cilj je da se sagledaju i naučno objasne individualne poteškoće prilagođavanja vojnika, njihovi uzroci, posledice, način manifestovanja, metode i sredstva otklanjanja ili ublažavanja i dr.

Šta se podrazumeva pod prilagođavanjem? Prilagođavanje je veoma kompleksan pojam i definiše se različito, zavisno od toga sa kojeg aspekta mu se prilazi. Prilagođavanje u socijalno-psihološkom smislu je sposobnost ličnosti da uspostavi harmonijski odnos i ravnotežu sa socijalnom sredinom u kojoj živi i radi. To se može postići samo relativno, jer se i ličnost i okolina neprekidno menjaju. Prilagođavanje je, u stvari, dinamičan i dijalektički proces izražen borbom suprotnosti unutar same ličnosti i između nje i društvene okoline.¹

¹ Ponekad se razlikuju tri vida prilagođavanja: adaptacija, akomodacija i usklađivanje. Pod adaptacijom se podrazumeva sposobnost elastičnog ponašanja i podešavanje držanja prema novoj sredini; akomodacija označava osobinu ličnosti da izbegava sukobe i konflikte i da traži kompromis. Pod usklađivanjem se podrazumeva prilagođavanje uspostavljanjem harmoničnih odnosa i ravnoteže sa sredinom objašnjavanjem, obrazlaganjem i slično, bez promena u ponašanju ličnosti. Ovakva nijansiranja u okviru pojma prilagođavanja nemaju praktičnog značaja. Adaptacija i prilagođavanje su, u stvari, identični pojmovi.

Govori se, također, o asimilaciji i alijenaciji kao procesima prilagođavanja. Asimilacijom se označava proces trajnijeg uklapanja jedinke ili grupe u socijalnu sredinu i prihvatanje njenih stavova i drugih osobina. Alijenacija znači odvajanje jedinke ili grupe od socijalne sredine, što je, u stvari, suprotan proces asimilaciji.

Čovek se prilagođava svesno; on se ne samo menja i prilagođava nego i utiče na okolinu, radom je menja i podešava prema svojim potrebama. U toku procesa menjanja okoline, on istovremeno menja svoje sposobnosti, navike, motive, stavove itd. Sa svestranim razvitkom društva, podizanjem njegove materijalne baze i kulture, razvitkom proizvodnih snaga i odnosa, povećava se i čovekova sposobnost prilagođavanja. On je sve više u mogućnosti da materijalno-društvenu sredinu svesno menja i podešava svojim individualnim i društvenim potrebama, da se uspešno snalazi u novim situacijama, rešava konflikte i protivurečnosti unutar svoje ličnosti i između sebe i društvene zajednice u kojoj živi i radi. Čovek se neprekidno prilagođava novoj sredini i novim uslovima i u fizičkom i psihičkom pogledu; u školi, na radnom mestu, u vojsci itd.

Kad je reč o prilagođavanju vojnika na armijsku sredinu pod tim se obično podrazumeva: 1. navikavanje na vojnički način života, vojnički režim; usvajanje vojne discipline, odnosa subordinacije, vojničkih navika i normi ponašanja i sl.; 2. adaptacija na materijalne uslove života, fizičku i tehničku sredinu; 3. usvajanje i prihvatanje svih armijskih mera, ciljeva i zadataka, kao i stavova sredine, i delovanje u takvom duhu; uključivanje u vojnu organizaciju odnosno asimilaciju ličnosti sa vojnom sredinom.

Međutim, problem prilagođavanja se ponegde shvata šire i dublje, ne samo kao navikavanje na armijsku socijalnu, materijalnu i fizičku sredinu već i kao svestrano pripremanje ličnosti, kroz život u armiji, za ratne zadatke, kao proces formiranja vojničkog profila ličnosti gde se uključuju: stručnost ratnika, moralno-politički kvalitet vojnika, fizička i psihička izgrađenost saobrazno specifičnostima vojnih ciljeva i zadataka. Prilagođavanje se, dakle, tretira kao problem izgrađivanja vojničke strane ličnosti. Ovakvo široko shvaćeno prilagođavanje se, u stvari, identifikuje sa čitavim procesom vojnog vaspitanja.

Prilagođen i neprilagođen vojnik. Smatra se da je vojnik prilagođen ako se uspešno uklopio u vojnu sredinu, sa njom se asimilirao, razvio pozitivne socijalne odnose sa kolektivom i ako je već stekao osnovne navike potrebne za vojnički život. To je, u stvari, takva ličnost koja podnosi sve napore, izvršava zadatke i ponaša se u duhu zahteva vojne organizacije i to sa razumevanjem i dobrovoljnim prihvatanjem i bez većih psihičkih tegoba i opterećenja. Neprilagođena je, pak, ona ličnost koja se nije u potrebnoj meri saživela sa vojnom sredinom, teško se oslobađa navika koje su suprotne ili suviše za armijski život, teško stiče nove navike i uspostavlja socijalne veze; suviše teško izdržava fizičke i psihičke napore i uslove armijskog života.

Neprilagođenost vojnika se obično manifestuje i na drugi način: u depresivnosti i potištenosti, izolovanosti od sredine, bojažljivosti i nesigurnosti, preosetljivosti, agresivnosti, nadmenosti u odnosu na drugove i pretpostavljene, zatim u organskim tegobama, bekstvu u bolest i alkohol, pomanjkanje elana za rad i ravnodušnosti prema vojničkim obavezama, nedisciplinovanosti i afektivnim istupima i slično, mada sve to ne mora uvek biti posledica neprilagođenosti.

Dobar vojnik se ocenjuje obično kao prilagođen. Istina, kriterij za ocenjivanje šta je dobar vojnik može biti veoma različit. Prihvatljivo je mišljenje da je dobar onaj vojnik koji prema svojim mogućnostima i sposobnostima postiže u radu, usvajanju vojničkih vrlina i normi ponašanja

maksimalno što se može postići i savesno ispunjava sve vojničke dužnosti i obaveze. Dobar vojnik je, u stvari, onaj čije pozitivno delovanje proističe iz pozitivnih pobuda i motiva. Dakle, pokazatelji prilagođenosti i neprilagođenosti su objektivnog i subjektivnog karaktera. Objektivni su ono što vojnik radi i kako radi u armiji, a subjektivni motivisanost, pobude delovanja i ponašanja i to kako se lično oseća.

Međutim, prilagođavanje vojnika nije statičan fenomen već stalan proces koji traje u toku čitavog vojnog roka. Svaki novi zadatak, period i vid obuke, novi nastavi sadržaji praktičnog karaktera, nove službe i sl. zahtevaju i novo adekvatno prilagođavanje. Zato se ne može govoriti o definitivnoj prilagođenosti ili neprilagođenosti ličnosti. Ali, pri ocenjivanju koliko je pojedinac vojnik prilagođen, mora se sagledati konkretna ličnost, njene osobine, mogućnosti, znanja, navike, ponašanje itd. i to u poređenju sa procesom i stepenom prilagođavanja ostalih vojnika i kolektiva u celini. Tako se može utvrditi ko zaostaje, ko proces prilagođavanja lakše, a ko teže doživljava i, analogno tome, prema onima koji se teže prilagođavaju preduzeti adekvatne vaspitne i druge mere.

Proces prilagođavanja ličnosti u armiji zavisi najviše od sledećih faktora: ličnih osobina vojnika; socijalne armijske sredine u koju vojnik dođe (starešine, SKJ i vojničkih kolektiva); konkretne materijalne, fizičke i tehničke sredine; sistema vojne obuke i vaspitanja; i održavanja veza sa matičnom sredinom.

OSOBINE LIČNOSTI I PRILAGOĐAVANJE

Kako će teći proces prilagođavanja, u velikoj meri zavisi od stavova i karakteristika ličnosti vojnika (temperamenta, karaktera, sposobnosti, stava prema vojnoj službi, fizičke kondicije itd.), od uslova u kojima je pojedinac živio pre dolaska u armiju, sadržaja i načina ranijeg vaspitanja, znanja, radnih i drugih navika, mentalnih i fizičkih osobina, ideološko-političkih, moralnih i drugih kvaliteta i stavova.

Proces i uspeh prilagođavanja zavisiće i od doba uzrasta, životnog iskustva i opštih uslova u kojima je novi vojnik formiran kao ličnost. Razumljivo je, na primer, da će se vojnik kojem se dolaskom u armiju podiže životni standard, lakše prilagoditi na nove materijalne uslove, iako ima i obrnutih slučajeva. Isto tako, uspešnije će se prilagođavati onaj vojnik koji je kao omladinac završio predvojničku obuku, učestvovao na radnim akcijama, naviknut na određene forme kolektivnog života itd. Na prilagođavanje u velikom stepenu utiče i to koliko je pojedinac motivisan za zadatke u armiji, koliko prihvata razloge i potrebu vojnostručnog osposobljavanja; zatim spremnost pojedinaca za izvršavanje zadataka iz sopstvenih pobuda, društvenih i viših motiva, dobrovoljno. Fizička snaga i otpornost, opšte stanje zdravlja, sposobnost praćenja i savlađivanja obuke, društvenost, komunikativnost — sve će to na određen način uticati na proces i rezultat prilagođavanja ličnosti na život i rad u armiji. Svi ti faktori deluju istovremeno, kompleksno, determinišu u najvećoj meri proces prilagođavanja i moraju se imati u vidu u toku vaspitno-obrazovnog rada, postavljanja zahteva i zadataka i pri oceni uspeha i rezultata u radu svakog pojedinca.

Međutim, iako postoje individualne razlike u sposobnostima i mogućnostima prilagođavanja između vojnika, opšta je pojava da svi oni doživljavaju, naročito prvih dana života i rada u armiji, manje ili veće fizičke i psihičke teškoće, a neki i teža psihička opterećenja. Na pitanje kako su se osećali prvih dana života i rada u vojsci, vojnici — pitomci nekih škola za rezervne oficire davali su ovakve odgovore: »...veoma teško, nov ambijent, novi uslovi života, nepoznata lica, komande, obraćanje starešinama u stavu mirno, fizička naprezanja, rano ustajanje, redovi za trpezariju, svakodnevno brijanje i čišćenje obuće — sve se to veoma teško podnosilo« ... »Lišavanje mnogih navika iz građanskog života — rekao je jedan od njih — na mene je najteže delovalo. Inače, posle sam stekao izvesne navike i postepeno se prilagodio novom načinu života, samo još uvek osećam čežnju za rodnim krajem...« »Nepoznavanje sredine i novog načina života stvara u početku osećanje zbnunjenosti, neizvesnosti, što je postepeno iščezavalo i posle dvadesetak dana gotovo potpuno nestalo.« »... Nisam mogao lako da se naviknem, saživim sa vojskom; nagla promena sredine ispunjavala me je nekom setom. Zapisao sam negde: najradije bih zaplakao. No, kako je to sve sada drukčije, sasvim sam se navikao, imam mnogo dobrih drugova, izlazim u grad i sve je u redu.« »... Osećao sam se neprijatno — potpuno usamljen, nesiguran. Neverovatno mi je teško padala formalnost u svakodnevnom životu i službi koja i danas mnogo utiče na moje raspoloženje. Zatim, stalna žurba u radu, nedostatak fizičke kondicije itd. Disciplina, nameštanje kreveta, uvek u stroju, ukorak, nedostatak slobodnog vremena, program obuke prvih dana pretrpan, uvek se prelazilo novo gradivo — sve je to pobuđivalo na razmišljanje: kako će tek kasnije biti i kako će se sve ovo završiti i izdržati? ...« »Prvih dana vojničkog života osećao sam se jako usamljen, tužan, imao sam predstavu da se vojska neće nikada završiti. Bio sam u svemu slabić. Razlog tome je svakako što sam bio u porodici razmažen...« »U početku je veoma teško, skoro neizdržljivo. Pozeleo sam alkohol da bih se privremeno udaljio od svega. Ali, srećom, takvo raspoloženje nije dugo potrajalo.«² Itd.

Prilagođavanje stvara prvih dana posebne teškoće vojnicima slabe ili nedovoljne fizičke kondicije ili specifične građe (suviše debelim, slabim, malim i sl.). Tako reći od prvog dana vojničkog života fizička naprezanja su veoma teška. Samim tim što vojnici ne poznaju uslove rada i službe, što u tome nemaju potrebnog iskustva i navika, još više ih sve zamara i fizički iscrpljuje. Neoptornim i fizički nepripremljenim vojnicima, maršovanje pod ratnom spremom, pod maskom, noćna obuka, razni fizički radovi vezani za izvođenje obuke (ukopavanje, pravljenje prepreka i sl.) i to u svim vremenskim uslovima, pada veoma teško. Evo šta o tome kaže nekoliko pitomaca: »Osećao sam brzo umor od svakog napora. I sam proces mišljenja sporo mi je tekao...« »Suviše sam napora ulagao u obavljanju običnih vojničkih poslova, jer sam bio nespretn u svemu i bojao se da neću stići na vreme da ih obavim...« »Prvi put kad smo izašli na teren i kopali roveve, izgledalo mi je da nikada neću moći da se ni fizički ni psihički naviknem na vojnički život. Za nekoliko minuta bio sam obliven znojem i osećao preteran umor...« »Krenuli smo prvi put pod punom ratnom spremom. Remnik puške je žuljao rame, gasmaska i torbica sa šatorskim krilom udarali su po leđima, ašovčić je kloparao i još je trebalo

² Svi navedeni i ostali odgovori koji su u tekstu, dobijeni su metodom upitnika.

držati korak. Nogu pred nogu, obliveni znojem, peli smo se na visoku kosu, dok je daleko ispred nas, lako kao gazela išao naš komandir. Danas mi je sve to pomalo smešno, jer gotovo bez muke i većeg napora prelazimo brda i planine...» »Sve je bilo lakše kad sam stekao kondiciju i neophodne navike«.

SOCIJALNA SREDINA I PRILAGOĐAVANJE

Armijaska socijalna sredina je celokupan sistem ličnih odnosa u armijskom ambijentu koji neposredno ili posredno utiču na pojedinca i njegovo ponašanje. To su odnosi između samih vojnika, između starešina i vojnika, starešina i starešina, između kolektiva i vojnika i drugi. Odnosi među ljudima u armijskoj socijalnoj sredini principiјelno su isti kao i u vanarmijskoj, ali ima i mnogo specifičnog. To specifično izražava se u strogom režimu (tačno je propisan način ponašanja, rada, odmora, i uopšte red u životu itd.) disciplini, položaju i pravima starešina u odnosu na potčinjene, subordinaciji u armijskoj organizaciji u sistemu vaspitnih mera (naročito represivnih), načinu regulisanja ličnih odnosa, odnosa između kolektiva, komandi i slično. Ukoliko odnosi među ličnostima u armiji zaostaju iza odnosa u društvu, utoliko će se novopridošli mladi građani teže prilagođavati na armijski život, rad i odnose. Od delovanja subjektivnih faktora (starešina, komandi, organizacija SKJ i kolektiva), dakle, mnogo zavisi i to kako će se oni snaći u novoj sredini, sa koliko će poteškoća i kojim tempom izmeniti, otkloniti ili bar potisnuti ono što smeta njihovom uspešnom uključivanju u novu sredinu, u nov, najčešće u izvesnom smislu teži život od onog u građanstvu.

Međutim, bilo bi pogrešno tvrditi da su odnosi među ljudima uopšte, pa i u armiji, samo odraz njihovih subjektivnih želja, stavova, pogleda i volje. Odnosi u najvećem stepenu zavise od objektivnih faktora, karaktera konkretnih društvenih odnosa, materijalno-tehničke baze, cilja i namene armije, ideologije i drugih faktora. Svi ti faktori deluju kompleksno, istovremeno i uzajamno. Stoga se prilagođavanje na vojnu sredinu sa socijalnog aspekta ne postavlja u istom vidu i ne predstavlja jednako težak problem u svim armijama. Tamo gde su društveni odnosi kvalitativno na višem stepenu, kao u našoj zemlji, pa, analogno tome, i u armiji, postoje objektivni uslovi za uspešnije i lakše prilagođavanje. Naš vojnik, na primer, nije pasivan objekt prilagođavanja na socijalnu i drugu armijsku sredinu; on se ne prilagođava pasivno menjajući se samo pod uticajem spoljnih faktora, nije objekt dresure i mehaničkog izvršavanja zadataka. Naprotiv, on je svesni faktor, subjekt vaspitno-obrazovnog procesa, slobodna socijalistička ličnost angažovana na specifičnom društvenom zadatku. Kao slobodna, svesna i aktivna ličnost u mogućnosti je da utiče na uslove života i rada u Armiji, na njihovo pozitivno menjanje i da se istovremeno i sama menja saobrazno zadacima i potrebama naše vojne organizacije.

Za prilagođavanje na armijsku socijalnu sredinu, na armijski ambijent u celini, od prvorazrednog značaja su odnosi među ljudima. Fizički i psihički naponi, specifična materijalna i tehnička sredina, ma koliko bili teški, neće otežati proces prilagođavanja kao nepravilno tretiranje čoveka, nepravilni odnosi. Stoga se može reći da ključ navikavanja i prilagođa-

vanja, pre svega, leži u uvažavanju ličnosti i u humanom odnosu prema vojniku, razumevanju njegovih potreba, problema i poteškoća; moralnoj podršci i brizi da mu se pomogne u savlađivanju prepreka, kako unutrašnjih, proizašlih iz njegovih ličnih osobina, tako i spoljašnjih koje postavlja objektivno težak armijski život.

Nepravilno prihvatanje i nerazumevanje od strane starešina i kolektiva moralno najteže pogađa ličnost vojnika i odlučujuće utiče na njegovo raspoloženje i spremnost da uspešno obavlja vojničku dužnost i zadatke i da se uklopi u vojnu sredinu. Briga za čoveka, za njegove materijalne, političke, društvene i kulturne potrebe, dobro organizovana i vođena obuka podižu moral kod pojedinca i kolektiva i ulivaju snagu za savlađivanje svih napora i poteškoća.

STAREŠINE I PRILAGOĐAVANJE

Prvi dani života u kasarni vojniku su najteži. To je i razumljivo, jer pored nepoznate sredine, uslova i načina života i rada, vojnici se ne poznaju, ne poznaju starešine ni starešine njih, odjednom prekidaju sa mnogim navikama i načinom života u građanstvu i drugo. Sve to dovodi do psihološkog opterećenja pa i krize kod psihički neotpornih pojedinaca. Kod nekih vojnika se manje-više ispoljava osećanje usamljenosti, izolovanosti i anonimnosti. Istina, kod naših vojnika te se pojave javljaju u blažoj formi. Briga i staranje starešina o njima olakšavaju im subjektivne poteškoće, te ih lakše savlađuju. Ali, nov vojnički život, manje-više kod svih stvara psihičke i fizičke poteškoće. Stoga vojnik tada najviše oseća potrebu da mu se pomogne, da se emocionalno podrži i uputi, da mu se sve pokaže i objasni. To prirodno očekuje od starešina, pogotovo neposrednih koje su funkcijom upućene da budu osnovni i najvažniji oslonac, pomoć i podrška novim vojnicima. Briga i staranje o njima od posebnog su značaja za lakše savlađivanje svih poteškoća na koje nailaze. Valja imati u vidu i to da prvi doživljaji i utisci o armiji najduže ostaju u sećanju ljudi i da mogu znatno uticati na njihovo dalje držanje i vojničko ponašanje. I s te strane nameće se potreba pojačane brige o ljudima, prvih dana vojničkog života.

Ali, i pored jednake brige o svima, proces prilagođavanja ne teče ravnomerno kod svakog vojnika. Na to utiču, kao što je istaknuto, individualne osobine i razlike. Neki vojnik brzo uspostavlja veze, sklapa poznanstva, razvija prijateljstvo; više je društven, komunikativan itd. dok, suprotno ovome, drugi može biti povučen, zatvoren, teže nalazi intimnijeg druga, manje je kooperativan, socijabilan i slično. Prvi će se brže i lakše prilagoditi novoj sredini nego drugi. Isto tako postoje i individualne razlike u emocionalnim doživljajima, karakternim osobinama, sposobnostima i slično, što, takođe, na specifičan način utiče na proces prilagođavanja svakog pojedinca. Prepreke prilagođavanju mogu biti i bolest, slabo zdravlje, nedovoljna obdarenost, kompleks manje vrednosti, psihoza, neuroza itd.

Da bi na ljude pravilno uticao, zauzimao prema njima odgovarajući stav i pružio efikasnu pomoć u prilagođavanju, nužno je da starešina uoči sve pomenute elemente i da što bolje i što pre upozna osobine novih vojnika. To je, u stvari, osnovni preduslov da bi mogao individualno prilaziti ljudima, da bi se pored opšte, zajedničke brige o svima mogla ispoljiti i posebna briga i ukazati pomoć onima koji se teže i sporije prilagođavaju.

Koji su to vojnici, relativno lako se može uočiti po njihovom karakterističnom ponašanju, reagovanju i radu, a i iz razgovora i neposrednog kontakta sa ljudima, o čemu je ranije bilo reči. Na pitanje šta im je najviše pomoglo da se lakše uklope u vojničku sredinu, pitomci nekih škola za rezervne oficire najčešće su isticali brigu i staranje starešina. »Prvih dana — kaže se u jednom odgovoru — bio sam neraspoložen, potišten i povučen. Često sam se za vreme pauze odvajao od društva. Drugovi su to zapazili i tražili objašnjenje. To je zapazio i komandir voda. Nekoliko puta je razgovarao sa mnom o mojim problemima i davao mi savete. To mi je mnogo pomoglo da savladam duševnu krizu u koju sam bio zapao... « »Video sam — odgovara drugi — da moje starešine stojički sve podnose (vežbe, vrućinu, zimu, kišu, naporne marševe itd.) i to mi je najviše pomoglo da i ja naviknem na sve napore«. »Briga i staranje starešina o meni — naglašava se u sledećem odgovoru — olakšali su mi vojnički život i učinili ne samo da poštujem i cenim nego i da zavolim moje starešine«. U jednom odgovoru kaže se: »Ostaće mi u najdubljem sećanju dan kad mi je komandir voda, videći me potištenog i očajnog, prišao i kao drug i prijatelj porazgovarao sa mnom«. Takvih i sličnih odgovora bilo je najviše. Međutim, bilo je i ovakvih odgovora: »Kad bi naše starešine bile neposrednije i više nam se približile, verujem da bi bilo mnogo manje teškoća«.

Sticanje poverenja svojih vojnika, osnovni je uslov da starešina može na njih pozitivno uticati, osetiti i saznati njihove poteškoće, potrebe i lične probleme. Poverenje se svakako najuspešnije stiče brigom o ljudima i ličnim zalaganjem za čoveka. Međutim briga o vojniku se ponekad shvata suviše uprošćeno. Smatra se da je za njega sve urađeno ako mu se obezbedi dobra ishrana, odeća, smeštaj, kulturna razonoda i ako se sa njim dobro postupa. Iako je sve to veoma značajno za uspešno prilagođavanje, ipak nije dovoljno. Briga o vojniku mora da bude daleko veća i sadržaj-nija. Starešina treba da ponire u dušu mladih vojnika, da otkriva njihove misli, osećanja, da bude »inžinjer vojničke duše«, da im se što više približi i sa njima saoseća, da im neprekidno pomaže u savlađivanju psihičkih i drugih poteškoća u toku čitavog vojničkog života, a naročito prvih dana.

Neposredan i srdačan odnos starešine otvara dušu vojnika i oni mu iskreno i bezrezervno iznose sve što osećaju i misle, sve svoje poteškoće i probleme. Stoga je veoma značajno da se između njih i starešina od prvog dana ne stvori kruta pregrada, otuđenost i neprirodno odstojanje, što se ponekad opravdava specifičnostima vojne organizacije i potrebama službe. To je veoma značajno za pozitivan uticaj na vojnike i efikasnu pomoć u njihovom prilagođavanju. Prijateljski i drugarski odnosi i uzajamna iskrenost i poverenje mogu samo pozitivno uticati na formiranje vojničkih odnosa i jačanje vojne organizacije što je naša i ratna i posleratna praksa ubedljivo potvrdila. Treba imati u vidu da se greške u uspostavljanju drugarskih odnosa između starešina i vojnika, učinjene prvih dana, kasnije teško ispravljaju.

KOLEKTIV I PRILAGOĐAVANJE

Pored starešine, i kolektiv kao vaspitni subjekt bitno utiče na proces prilagođavanja i uključivanja svakog pojedinca u vojnu sredinu. Osnovni vojni kolektiv (vod — četa) čini onu neposrednu socijalnu sredinu

na koju pojedinac treba da se navikne i sa njom asimilira. U dinamici kolektivnog života vrši se simultan i recipročan uticaj: jedinka — jedinka i kolektiv — jedinka. Prvih dana vojničkog života dominantan je uticaj jedinka — jedinka, dok kasnije, kad ojačaju kohezija i kolektivni duh jedinice, sve više dolazi do izražaja uticaj kolektiva na pojedinca. Od toga kako kolektiv prihvata pojedinca, kako se prema njemu odnosi, koliko se uvažava i poštuje njegova ličnost i slično, zavisice ne samo njegovo psihičko stanje i raspoloženje nego i spremnost da taj kolektiv prihvati kao svoj i da se sa njim identifikuje. Pri tome se ne sme zaboraviti da iako su objektivni uslovi za sve članove kolektiva isti (ishrana, odeća, smeštaj i dr.), iako svi imaju ista prava i dužnosti, iste materijalne i kulturne uslove života, itd., da psihološki uslovi mogu biti diferencirani. To ne zavisi samo od psiholoških i drugih karakteristika ličnosti nego i od stava kolektiva. Neko je više a neko manje uspeo da se afirmiše, da postigne uspeh u radu, da ostvari veze sa ostalim, da bude prihvaćen od kolektiva u celini itd., što sve utiče na psihi ljudi, na raspoloženje i ponašanje. Međutim, individualne razlike ovakvog karaktera neće predstavljati ozbiljnu prepreku prilagođavanju i kolektiv sa pozitivnom psihološkom atmosferom brzo će ih prevazići. Takva atmosfera ostvaruje se razvijanjem drugarskih odnosa, prijateljstva, uzajamne saradnje i pomoći među vojnicima. Na ovome je nužno insistirati od prvog dana njihovog života u armiji.

Kolektiv kao celina najefikasnije može da pomogne onim pojedincima koji se teže snalaze i doživljavaju psihičku krizu uvlačeći ih u zajednički rad, ukazujući im moralnu podršku i neposrednu pomoć u radu i učenju. Međutim, isto tako, nepravilan stav kolektiva prema pojedincu može otežati proces prilagođavanja. Potcenjivanje, omalovažavanje ili ismejavanje onih vojnika koji zbog nedovoljne inteligencije ili drugih objektivnih uzroka zaostaju u obuci i službi iza ostalih veoma negativno se odražava na njih, a u krajnjoj liniji i na ceo kolektiv. Doduše, takva praksa je strana našim vojnim kolektivima i najčešće se onima koji zaostaju pomaže, podržavaju se u radu kako bi stekli poverenje u svoje mogućnosti, oslobodili se osećanja nesposobnosti i manje vrednosti koja se u ovakvim situacijama rađaju. Samo tako oni mogu moralno-psihološki ozdraviti i motivisati se za rad i savlađivanje svih objektivnih i subjektivnih prepreka u vojničkom životu što je put da se uspešno uklupe u kolektiv.

Značajna je uloga kolektiva u prilagođavanju vojnika onih etničkih grupa čiji običaji, jezik i drugo otežavaju komuniciranje sa kolektivom, praćenje obuke, navikavanje na način ishrane, kolektivni život u armiji itd.

Složena nacionalna, socijalna, obrazovna i druga struktura naših vojnih kolektiva ne može biti objektivna prepreka u razvijanju kolektivnog duha, uzajamne pomoći, razumevanja i prijateljstva među vojnicima. To je pokazala naša ratna i posleratna praksa. I pored postojećih individualnih razlika, svi naši ljudi dolaze u Armiju sa više istih i zajedničkih osobina, jer su mnoge od njih formirane u procesu socijalističkog vaspitanja i u praksi izgradnje socijalističkog društva. Sve to predstavlja solidnu osnovu za razvijanje monolitnih moralno-politički snažnih vojnih kolektiva u kojima se najuspešnije ostvaruje proces prilagođavanja na život u armiji.

Kolektiv je sredina u kojoj se najneposrednije ispoljava stav vojnika prema dužnostima i zadacima. Briga kolektiva i drugih vaspitnih

faktora, pak, manifestuje se u vaspitanju vojnika da podnosi sve napore i teškoće vezane za obavljanje dužnosti; da se uče samosavlađivanju, upornosti i izdržljivosti; usklađivanju ličnih želja i potreba sa celishodnošću i objektivnim mogućnostima za njihovo zadovoljavanje; da sagledavaju i ispoljavaju ličnu odgovornost za svoje držanje i ponašanje. U svemu tome značajno je da se ispolji aktivan stav vojnika prema njegovim zadacima i dužnostima. Samo aktiviranjem i razvijanjem njegovih unutrašnjih pobuda i pozitivnim uticajem spolja mogu se postići efikasni rezultati u prilagođavanju i procesu vaspitanja u celini.

Vojnik koji se teško prilagođava, koji nema dovoljno sposobnosti za adaptaciju, stalno je u psihičkoj napetosti, nespokojan i najčešće rečima i postupcima negativno reaguje na vojničku sredinu i uslove života i rada u kolektivu. Takvo ponašanje uslovljava neprijatnu klimu u vojničkoj sredini i stvara napetost i neraspoloženje u kolektivu. Stoga je od opšteg značaja da se kolektiv kao celina stara o adaptaciji i asimilaciji ovakvih pojedinaca.

U razvijanju drugarske atmosfere i pozitivnih međusobnih odnosa nezamenljivu ulogu ima organizacija SKJ, pa je nužno da se od prvog dana formiranja kolektiva ispolji njeno delovanje i uticaj. To će biti najsigurnija garancija za stvaranje zdrave atmosfere u kolektivu u kojoj se svaki pojedinac oseća siguran, poštovan i drugarski prihvaćen. Ta strana aktivnosti članova SKJ, pored već poznate i uhodane prakse, zaslužuje da se posebno obradi.

OBUKA I PRILAGOĐAVANJE

Obuka predstavlja bitan elemenat u obrazovno-vaspitnom radu pa, analogno tome, i u procesu prilagođavanja vojnika. Cilj joj je da se ličnost vojnika formira prema zadacima i potrebama armije, odnosno rata za odbranu domovine. To se praktično realizuje sticanjem vojno-stručnih znanja, veština, navika, razvijanjem ideološko-političke svesti, usvajanjem vojničkih normi i pravila ponašanja, sticanjem potrebnih vojničkih vrлина; procesom prevaspitanja, tamo gde je to potrebno, tj. menjanjem shvatanja, pogleda (navika), moralno-političkih, nacionalnih i drugih stavova ako nisu u skladu sa našim socijalističkim društvenim odnosima i ideologijom marksizma-lenjinizma. Otuda je proces prilagođavanja integralan deo procesa obuke.

U obuci se obično polazi od ciljeva, nastavnih sadržaja, objektivnih i subjektivnih uslova njenog izvođenja. Ali, ako se ne bi vodilo računa o konkretnim ličnostima i individualnim razlikama, o postepenosti uvođenja ljudi u naporene dužnosti i zadatke i zanemarile faze kroz koje vojnik u tom procesu treba da prođe da bi se uspešno postigao postavljeni cilj, proces prilagođavanja ne bi normalno tekao, što bi se negativno odrazilo ne samo na uspeh u radu, obuci nego i na međusobne odnose, ponašanje i držanje ljudi.

Vojna obuka, bez obzira na vid, rod, službu ili specijalnost veoma je naporna. Ona se izvodi u svim klimatskim i vremenskim uslovima, danju i noću uz opterećenost oružjem i opremom i sl. Sve to za dobar deo novodošlih vojnika predstavlja veliki skok u naporima u odnosu na raniji rad i učenje. Od toga kako se ljudi uvode u obuku, koliko se vodi računa

o specifičnosti situacije u kojoj su se našli, o njihovim mogućnostima i potrebama itd. zavisice tempo i stepen prilagođenosti svakog pojedinca.

Vojnički život je dinamičan, napregnut, ispunjen stalnom aktivnošću i radom na sticanju znanja, veština, navika, privika; vaspitnom aktivnošću usmerenoj ka formiranju moralno-borbenih i fizičkih kvaliteta ličnosti itd. Za relativno kratak rok, koliko traje vojna služba, vojnici treba mnogo da nauče i postignu. Stoga, ne mogu svi podjednako pratiti i izdržavati ritam obuke što je uslovljeno razlikama u njihovim sposobnostima, iskustvu i drugom. Program obuke, intelektualna i fizička naprezanja za njegovo savlađivanje predstavljaju za jedne veliko opterećenje, za druge ne. Sve se to odražava na brzinu prilagođavanja i stvara veće ili manje teškoće, a neposredno ukazuje i na velik značaj potrebe da starešine dobro poznaju vojnike i individualno im prilaze u procesu vaspitanja i obuke. Od individualnog prilazanja ljudima, usklađivanja zadataka i napora sa njihovim mogućnostima i sposobnostima bitno će zavisiti njihovo raspoloženje, motivisanost za rad i uspesi.

Međutim, nužne poteškoće u životu i radu vojnik mnogo lakše i sa mnogo manje naprezanja savlađuje, a i uspešnije se prilagođavaju na vojničku sredinu ako shvate celishodnost, rezultat i neophodnost svega onoga što se od njega traži. Praksa je pokazala da čovek u vojničkom životu, obuci, materijalnim uslovima rada i sličnom najteže podnosi ono što je u svemu tome, uzimajući ratne zahteve kao kriterijum, po njegovom mišljenju nepotrebno. Ovo ukazuje na važnost i značaj blagovremenog, sistematskog i temeljitog objašnjavanja vojnicima, još od prvog dana, potrebe i značaja svega onoga što uče i rade. Tamo gde toga nema dovoljno može da dođe do nerazumevanja i do pogrešnog zaključivanja da su pojedine mere, radnje, elementi discipline, obuke i službe bez stvarnog značaja za rat i da se njima nepotrebno i na izveštačen način otežava vojnički život, a to, opet, slabi motivisanost za rad i stvara poteškoće psihološkog karaktera.

Vojniku je potrebna pomoć u prilagođavanju na obuku i na vojnički život uopšte, ali se ona ne može manifestovati u smanjenju njegovih dužnosti i obaveza, stvaranju olakšica na štetu formiranja vojničkih kvaliteta, ublažavanju neminovnih napora i objektivno teških uslova u kojima mora biti na obuci da bi se osposobio i prekalio za najveće moralno-psihološke i fizičke napore kakve iziskuje savremeni rat. Za prilagođavanje vojnika od posebnog je značaja podizanje njegove moralno-političke svesti i objašnjavanje celishodnosti svih teškoća vezanih za vojnički poziv. Politički svestan vojnik šire i dublje sagledava značaj svog zadatka i ispoljava veću spremnost da savlada sve teškoće objektivnog i subjektivnog karaktera. On sa više moralne snage prihvata nov život i svesno se unosi u ulogu branioca socijalističke domovine. Stoga je intenzivan ideološko-politički rad i podizanje socijalističke društvene svesti u procesu vaspitanja i obuke efikasna pomoć u prilagođavanju mladih ljudi na vojnički život.

Od prvih dana, uporedo sa objašnjavanjem i upućivanjem, vojnika treba obavezivati da se pridržava određenog vojničkog reda, da se uprav-

lja, odnosi i radi prema utvrđenim pravilima, propisima, naredbama, planovima i dr. Svako odstupanje od toga otežavalo bi njegov položaj i usporilo proces prilagođavanja. Naime, briga o vojnikovom prilagođavanju i navikavanju na novo ne može biti u vidu oslobađanja od ma koje predviđene obaveze. Naprotiv, od prvog dana je nužno i pedagoški jedino ispravno da se tačno pridržava normi koje regulišu vojnički život. Razumljivo je da će se u početnom periodu kod vojnika u svemu ispoljavati pomanjkanje iskustva, da će im nedostajati potrebna znanja, navike i veština, brzina, tačnost, preciznost i ostalo što se postiže dužom praksom i praktičnim radom. Starešine greše ako sve to nemaju u vidu i ne postavljaju realne zahteve. Nepravilno bi bilo, na primer, zahtevati i očekivati da novi vojnici odjednom obavljaju službu i izvode određene radnje kao »stari«, kao i svako nastojanje da se preko noći »uvojniče« prekomernim vežbanjem, pritiskom, preteranom strogošću i primenom represivnih mera.

Međutim, apsolutno je potrebno od početka zahtevati pravilnost u radu i ponašanju, iako ta pravilnost ne može odjednom biti savršena i potpuna. To je put da se novi vojnici nauče vojničkom životu, da usvoje norme koje regulišu odnose, disciplinu i ostalo. Takav način rada neće otežati, već naprotiv olakšati uključivanje u vojnički život. Na starešinama je da odrede i odmere ritam i tempo usavršavanja ponašanja i rada vojnika polazeći i od zadataka i od konkretnih ljudi.

Jedan od bitnijih uslova za sticanje vojničkih navika jeste da se radnje ili postupci ponavljaju na isti način, a to je moguće najbolje ostvariti pridržavanjem vojničkih pravila ili utvrđenih normi. Stoga je za ubrzavanje i olakšavanje procesa prilagođavanja, sticanje navika i vaspitni uspeh u celini od velikog značaja istovetnost stavova, zahteva i držanja starešina. Tamo gde u okviru jedinice postoje razlike u stavovima i u praksi odnosa stariji — mlađi, shvatanju discipline i načinu njenog razvijanja, radu, redu, službi itd., desiće se da ono što jedan starešina zahteva drugi ne zahteva ili zahteva u drugoj formi. Takva neujednačenost otežava mladim vojnicima sticanje vojničkih navika, prilagođavanje i vaspitanje. Istina, sticanje određenih navika je samo deo procesa prilagođavanja. Ali, one u tome kao i u formiranju vojničkih kvaliteta u celini, imaju značajnu ulogu. Utoliko je važnije da se ostvari jedinstven uticaj starešina u procesu vaspitanja i obuke.

VEZA SA MATIČNOM SREDINOM I PRILAGOĐAVANJE

Dolaskom u armiju vojnik je za duže vreme vezan za sredinu iz koje je došao. Ukoliko u armiji nađe što adekvatniju zamenu u drugovima i starešinama za prekinute emocionalne veze i odnose sa porodicom, radnim i drugim kolektivima doarmijskog života, utoliko će bezbolnije i lakše preći fazu prilagođavanja. Međutim, potpuna zamena se iz razumljivih razloga ne može ostvariti, niti armijskom socijalnom sredinom nadoknaditi raniya društvena sredina. Istina, kasarna nije danas ono što je nekad bila, ona nije objekt koji vojnika odvaja kineskim zidom od društva, nije sredstvo za izolovanje ličnosti od onoga što se zbiva van armije; armija nije

svet za sebe ni škola za dresuru ljudi. U našoj kasarni postoje socijalistički odnosi među ljudima karakteristični za naše društvo. Ona je škola u kojoj se izgrađuju ne samo stručno osposobljeni vojnici već i svestrane ličnosti. Posredne i neposredne veze sa društvenom sredinom sve su šire i dublje. Vojnik se upoznaje i kontaktira sa onim što se zbiva van kasarne: preko filma, radija, televizije, štampe, dopisivanja, kulturnim, fiskulturnim i drugim delovanjem u mestu u kojem živi; on učestvuje u mnogim aktivnostima po planu ekonomskog, socijalnog i kulturnog preobražaja zemlje i slično. Sve to umanjuje psihološke poteškoće nastale prekidom sa socijalnom sredinom u kojoj je vojnik živeo pre dolaska u armiju i olakšava proces adaptacije na armijski život. Ali, i pored svega toga nostalgija, čežnja za porodicom, zavičajem itd. veoma intenzivno zahvataju vojnike u toku boravka u armiji, a naročito prvih dana. »Veoma sam se uželeo rodnih planina, porodice i bližih drugova . . . « »Teško zaboravljam na svoju kuću i rodni kraj . . . « »Osećam duboku nostalgiju za familijom . . . « »Još uvek osećam čežnju za rodnim krajem . . . « — takve i slične odgovore su davali vojnici na pitanje o tome kako se osećaju prvih dana u armiji. Veze sa matičnom sredinom, naročito porodicom, moraju se stalno i redovno održavati i razvijati u pozitivnom pravcu da bi se nostalgija ublažila. To je podjednako značajno i za vojnika i za jedinicu u kojoj se nalazi.

Porodični problemi, u prvom redu, mogu uticati na raspoloženje vojnika i njihov odnos prema vojničkim dužnostima, zadacima i armijskoj sredini u kojoj živi. Stoga su poznavanje tih i sličnih problema od strane vaspitnih faktora i pomoć u njihovom rešavanju veoma značajni za vojnika i za njegovo držanje i ponašanje u armiji.

MATERIJALNA SREDINA I PRILAGOĐAVANJE

Materijalna sredina, materijalni uslovi života i rada u armiji, uslovi smeštaja, ishrana, odevanje, higijenski standard i slično, u izvesnom smislu su nešto specifično i zahtevaju prilagođavanje i navikavanje vojnika na njih. Ti uslovi su u našoj Armiji najvećim delom objektivno dobri i proces prilagođavanja na njih neće biti težak ako subjektivni faktori realizuju mogućnosti i pruže vojnicima u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu ono što im zajednica i Armija obezbeđuju.

Fizički uslovi, klimatske i vremenske prilike itd. mogu takođe otežati ili olakšati navikavanje vojnika, što zavisi od lokacije jedinice. Vojnik, na primer, iz primorskog kraja teže će podnositi klimatske uslove u planinskim predelima i obrnuto. Stoga će ponekad biti potrebno da se, na primer, u pogledu odevanja to ima u vidu, bar u kritičnim momentima (kad je veoma niska temperatura). Tehnička sredina u kojoj vojnik živi i radi, njegovo konkretno mesto u odnosu na tehnička i borbena sredstva na kojima se obučava mogu biti od velikog uticaja na proces prilagođavanja, jer predstavljaju specifičnu veštačku sredinu koja organski, fizički i psihički deluje na ličnost (u podmornici, avionu, tenku, brodu itd.). Prilagođavanje tehničkoj sredini mnogo će zavisiti od toga da li su vojnici raspoređeni na odgovarajuća funkcionalna mesta, od njihovih sklonosti i spo-

sobnosti da lakše ovladaju određenom tehnikom itd. Zato greške u rasporedu ljudstva treba uvek ispravljati, kao i sve ostale greške.

Poteškoće koje proističu iz specifičnosti materijalno-tehničke sredine u armiji mogu se relativno brzo prevazići i ljudstvo na njih navići uz pravilno postavljanje i angažovanje subjektivnih vaspitnih faktora, a pre svega starešina i organizacija SKJ. Međutim, bilo bi pogrešno ako bi se poteškoće do kojih dolazi u prilagođavanju vojnika materijalnoj i tehničkoj sredini potcenjivale i ako se ne bi konkretno sagledavale njihova suština i veličina.

Mirnodopska adaptacija na vojnički život i napore osnovni je preduslov za uspešno i brzo navikavanje na ratne uslove. U tome je aktuelnost i značaj iznetog problema. Briga o vojniku, njegovim materijalnim i kulturnim potrebama, vaspitanju i obučavanju, razumevanje i rešavanje ličnih problema, razvijanje skladnih odnosa u kolektivu — to je put za prevazilaženje napora i teškoća vojničkog života i uspešno prilagođavanje. Ali, briga o prilagođavanju ne može se ispoljavati u smanjenju dužnosti i obaveza vojnika, poštedi od velikih fizičkih i psihičkih napora potrebnih za svestrano formiranje ličnosti vojnika.

U svemu tome starešina ima najznačajniju ulogu. Da bi je uspešno obavio neophodno je, pored ostalog, da stalno proširuje i svoju pedagoško-psihološku kulturu.

Pukovnik

Stevo JOVANOVIĆ